

ЛЕКСИКОГРАФСКИ МЕТОДИ В БЪЛГАРСКИ РЕЧНИЦИ ОТ НАЧАЛОТО НА XX ВЕК

НАДЕЖДА КОСТОВА

ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК „ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“
ПРИ БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
kostova.na@abv.bg

Статията се занимава с лексикографските методи, използвани в български речници от началото на XX век. В изследваните лексикографски издания се използва азбучно-гнездово подреждане на думите, при което производните думи се включват в речниковата статия на думата, от която се образувани. Освен това е приложена система за съкратено изписване на производните думи. Тези лексикографски методи са насочени към намаляване на обема на речниците.

Ключови думи: български речници, лексикография, лексикографски параметри

LEXICOGRAPHIC METHODS IN THE BULGARIAN DICTIONARIES FROM THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

NADEZHDA KOSTOVA

INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCE
kostova.na@abv.bg

The article deals with the lexicographic methods adopted in the Bulgarian dictionaries from the beginning of the 20th century. These dictionaries employ an alphabetical-nest arrangement of the words where derivatives are included in the dictionary entries of the words from which they are formed. In addition, the bases of the derivatives are abbreviated. These lexicographic methods are aimed at reducing the number of pages of the dictionaries.

Keywords: Bulgarian dictionaries, lexicography, lexicographic parameters

Въведение

Съставянето на речник започва с изготвяне на списък с думи, а всеки списък най-често се подрежда по азбучен ред. Към този азбучен списък, който представлява лявата част на речника, се добавя такава информация в дясната част, каквато е главната цел на речника: при двуезичните речници дясната част съдържа преводния еквивалент на заглавната единица, при

тълковните – значението или значенията на думата, при правописните – граматичните форми на думата. При изработването на речниковите статии азбучният ред обикновено се запазва. Азбучният ред се възприема като съществена характеристика на речниците и се посочва при дефинирането на думата *речник*.

По различни причини обаче азбучният ред на думите може да не е подходящ, напр. при създаване на малки по обем речници. Тогава списъкът от думи се съкращава, като един от начините за редуциране е да се включват производните думи в речниковите статии на думите, от които са образувани, т.е. да се използва азбучно-гнездови принцип на представяне на лексиката. Начинът на подреждане на думите в речника е основен лексикографски параметър, който служи за описание и класификация на речниците (вж. Караулов/Karaulov 1981, Липовска/Lipovska 2009, Гринеv-Гринеvич/Grinev-Grinevich 2009, Попова/Popova 2015, Благоева/Vlagoeva 2017).

В настоящото изследване ще проследим особеностите при прилагането на азбучно-гнездовия принцип в български речници от началото на XX век. Наблюденията ни показват, че този метод е използван в двуезичната лексикография, както и в български тълковни речници. Не си поставяме за цел изчерпателно изследване, а набелязване на характерни черти на лексикографската практика, свързани с периода, който сме избрали – началото на XX век. За този период много важен е лексикографският параметър *обем на речника* и той оказва силно влияние върху параметъра *начин на подреждане на думите*, който се определя като медиоструктурен, понеже засяга както подреждането на речниковите статии (макроструктурата), така и оформянето на самите речникови статии (микроструктурата на речника).

Нестор Марков и неговият втори българско-френски речник

Нестор Марков подготвя и издава няколко речника. В Пловдив, в издателството на Хр. Г. Данов виждат бял свят „Пълен френско-български речник“ (1894 г.) и „Българско-френски речник“ (1898 г.). В София, в издателство „Глобус“ е направено второ илюстрировано издание на „Пълен френско-български речник“ (1906 г.) в два тома, като в предговора авторът обяснява, че това издание е „съвършено преработено и допълнено съобразно изискванията на модерната лексикография, както с внасяне на нови думи, тъй също и с една много по-обширна фразеология и с много разнообразни примери, без които един речник е сух скелет“. В Лайпциг, в издателството на Ото Холце е издаден „Българско-френски и френско-български джебев речник. В два тома“ (1912 и 1915 г.). Н. Марков оформя по нов начин речниковите статии по изискване на издателя, за да намали обема на речника. За да проследим промените, ще съпоставим първия том на джобния речник от 1912 г. с речника от 1898 г.

В речника от 1898 г. има големи статии с много примери и фразеология, докато в този от 1912 г. статиите са големи, понеже в тях са включени

повече думи, напр. в речниковата статия на думата *митница* са включени *митничарски*, *митничарство*, *митничаръ*¹, *митнически*, но със съкратена форма. По настояване на издателя Н. Марков използва т.нар. „съкратителната система“, спомената в предговора, при която се съкращава част от думата или цялата дума, представена от заглавката. Така споменатата статия има следния вид: *митни||ца*, ~чарски, ~ство, ~чаръ, ~чески, ~ съюз. Този начин на подреждане на думите изисква усилия за откриване на определена дума в речника от 1912 г., напр. *младост* в речниковата статия *младо||женец*, ~женски, ~ка, ~къ, ~лик, ~стъ. За сравнение, в речника от 1898 г. Н. Марков също съкращава част от заглавната дума, напр. *мирянин*, -нка; *мичман*, -ски.

В речника от 1912 г. последователно е приложен азбучно-гнездовият принцип и някои речникови статии съдържат цяло словообразователно гнездо, напр.:

Йй||це, ~цевиден, ~ценосен, ~чар, ~ка, ~чен, ~чице, ~чник, ~чница *omlette*.

Бра||гъ, (рл. ~тя, ~тие, ~тия), ~танец, ~тец, ~тимение, ~тимя, ~ се, ~товица, ~товчед, ~тогубец.

За разлика от заглавката *братъ*, където е надделяло езиковото чувство на автора над спазването на азбучния ред, много често като заглавка се използва производна дума, а съществителните имена от м. р. с голям ер накрая се падат по азбучен ред вътре в гнездото или дори в края, напр. *ангел*, *адвокат*, *ъгъл*.

Анге||лосан, ~лосвам се, ~ски, ~лъ.

Адво||катин, ~катъ, ~ски, ~ство, ~ствувам, ~ствувание, ~ура *v* адвокатство, ~щина.

Ж||глест, ~гловат, ~гловиден, ~глов, ~гломер, ~глообразен *v* жгловиден, ~гълъ.

Понякога между думите от едно словообразователно гнездо в тези големи речникови статии се вмъкват и други думи, които не са част от гнездото, срв. *яребица*, *ярем* в статията *яре*, *яребица*, *ярем*, *яренце*, *ярешки*.

По-често необходимостта от пестене на място води до чисто механично обединяване на думи с еднакво начало в обща речникова статия. Така в речника на Н. Марков от 1912 г. в една речникова статия попадат *забравям*, *забрадка*, *забрана*, *забранявам* и др., напр.:

Забра||вям, ~вяние, ~дка, ~ждам, ~ се, ~здявам, ~кувам, ~на, ~нен, ~нителен, ~нявам.

Ре||ва, ~вание, ~вен (*bot.*), ~вешком, ~вла, ~вливост, ~вне ми се, ~внивец, ~вост, ~тел, ~вностно, ~стъ, ~внувам, ~волвер, ~вот, ~въ.

Спа *dogmir*, ~дам, ~звам, ~лен, ~лня, ~нак, ~чен, ~ранги *aspergos pl.*, ~рвам, ~ртанец, ~рушвам се.

Можем да обобщим, че в речника от 1912 г. Н. Марков е приложил както азбучно-гнездовия принцип на подреждане на лексемите, така и механично обединяване на думи с еднакво начало в една речникова статия (вж. по-подробно Костова/Kostova 2017).

При сравняване на речниците от 1898 и от 1912 г. се вижда, че Н. Марков не просто е обединил няколко речникови статии в една. Авторът е направил огромни съкращения и подробно разработените речникови статии с много примери и фразеологични единици са изчезнали. Отпаднали са граматичните бележки за част на речта при българските думи, но са запазени при френските думи; запазени са стилистичните бележки; отпаднали са синонимите и антонимите, които представят семантичните връзки в лексикалната система; ограничено е използването на бележката „виж“ (v), в резултат на което се загубват важни препоръки за употребата на определени думи или форми, напр. в речника от 1898 г. срещаме *агентин* v *агент*, *кошуля* v *риза*, *касапин* v *месар*, *квитанция* v *разписка*.

В резултат на всички тези промени информативността на речника от 1912 г. е намалена, за разлика от речника от 1898 г., в който речниковите статии са с пълен набор от лексикографски микроелементи: граматични бележки, преводни еквиваленти, примери и фразеология, синоними и антоними, препратки. Промените в речника от 1912 г. засягат както медио-структурата, така и микроструктурата на речника.

Българско-немският речник на Густав Вайганд и Александър Дорич

Една година след речника на Н. Марков в издателството на Ото Холце в Лайпциг е отпечатан още един речник, този път българско-немски. Автор на речника е проф. д-р Густав Вайганд от Лайпцигския университет, дописен член на Българското книжовно дружество от 1902 г., автор на граматика на българския език (1907 г.), написана на немски, както и на немско-български речник от 1918 г. Професорът работи в сътрудничество с д-р А. Дорич – българско-немският речник е от Г. Вайганд с участието на А. Дорич, а немско-българския речник – от А. Дорич с участието на Г. Вайганд. Речниците на Вайганд и Дорич са преиздавани по няколко пъти (вж. Александрова/Aleksandrova 2020: 154).

Освен че са издадени по едно и също време на едно и също място, речниците на Н. Марков и Г. Вайганд са свързани и чрез името на А. Дорич. В предисловието към своя българско-френски речник от 1912 г. Н. Марков изказва благодарност към А. Дорич, редактор на труда. Явно А. Дорич има значителна намеса в подготвянето на двата речника, като участието му в единия е като редактор, а в другия – като съавтор.

В речника от 1913 г. проф. Вайганд и А. Дорич също използват азбучно-гнездовото подреждане на думите, както и съкратителна система. В обща речникова статия са обединени думи от едно словообразователно гнездо, напр. *предпазвам*, ~зителен, ~злив, ~вост; *предприемам*, ~емач, ~емчив, ~вост, ~приятие; *плача*, ~чевен, ~чешката, ~чка, ~чко, ~члю, ~члив, ~чъ; *агне*, ~нешки, ~нило, ~ня се. Обикновено думите в речниковите статии са подредени по азбучен ред, напр. *предизвестие*, ~тявам; *придирвам*, ~рчив; *предвечен*, ~ност, но в някои случаи азбучният ред е пре-

небрегнат при избора на заглавка, напр. *предметъ*, ~тен; *предписвам*, ~сание. За разлика от речника на Н. Марков от 1912 г. в труда на Вайганд и Дорич не се обединяват думи с еднакво начало в големи речникови статии. И в двата речника заглавките са с ударения, но в речника от 1913 г. някои заглавки са оформени с дефис и скоби, като са отделени представките или частите на сложни думи, напр. *въ-о-душевявам*, *пред-по-лагам*, *пред-раз-по-лагам*, *бого-противник*, *бого-служение*, а също и някои наставки, напр. *от-бяз[ну]вам*, *от-вик[ну]вам*, *бекяр[ин]ъ*, *бербер[ин]ъ*, докато в речника на Н. Марков от 1912 г. само глаголната наставка е отделена, напр. *забяз(ну)вам*. Това лексикографско решение улеснява ползвателите на речника от 1913 г. при изучаването на българската граматика. По отношение на бележките за части на речта речниците си приличат – такива бележки има за чуждите думи, но не и за българските. В двата речника се дават формите на прилагателните имена, но в речника от 1913 г. са посочени и форми на глаголите (също в полза на потребителите), напр. *плача* (-ках, -кал), *предписвам* (-пиша, -исах), *предполагам* (-ложих). Вайганд и Дорич използват повече квалификатори, като освен да отбелязват терминологичната област на употреба на думата, определят дали думата е диалектна, разговорна или простонародна, а също последователно посочват турските думи, но липсват бележки за заемки от други езици.

Подредбата на лексемите в двата речника от печатницата на Ото Холце е азбучно-гнездова, но българско-немският речник на Вайганд и Дорич от 1913 г. е много по-прегледен, с малки речникови статии, за разлика от българско-френския речник на Н. Марков от 1912 г., в който се използва и обединяване на думи с еднакво начало в големи речникови статии.

Стефан Младенов и неговите речници

По същото време в Българската академия на науките се обсъжда създаването на речник на българския език. През 1914 г. професорите А. Теодоров-Балан и Б. Цонев изнасят доклад, с който настояват „да се почне вече тъй дълго отлаганият речнишки въпрос“ (Аргиров и др./Argirov et al. 1920: 3). След дълги разисквания комисия формулира основните изисквания към бъдещия речник и през 1917 г. се взема решение да се започне създаването на речника. През 1918 г. са готови исканите образци на речникови статии, издадени по-късно в отделна книжка със заглавие „25 думи за български тълковен речник“ (вж. Аргиров и др./Argirov et al. 1920). Този първи академичен речник започва да излиза на сvezки, като първата сvezка се появява през 1927 г. (Аргиров и др./Argirov et al. 1927). Автори на първата сvezка, както и на „25 думи“, са Ст. Аргиров, Ст. Младенов, А. Теодоров-Балан и Б. Цонев. Много скоро обаче колективът на речника се разпада: Б. Цонев умира и неговото участие е до втората сvezка, Ст. Аргиров участва до трета сvezка и се оттегля, А. Теодоров-Балан съставя речникови статии до шеста сvezка и се отказва поради напреднала възраст (Кримова-

Цветкова/Krumova-Tsvetkova 1989: 95). От шеста до дванадесета свезка статиите са подготвени от Ст. Младенов, който обединява свезките и през 1951 г. издава том първи (А – К) със заглавие „Български тълковен речник с оглед към народните говори“. До края на живота си Ст. Младенов продължава да работи по речника, като съставя речникови статии до думата *свят*, но „за съжаление том втори остава недовършен и неотпечатан“ (Крумова-Цветкова/Krumova-Tsvetkova 1989: 96). Имайки предвид три-томния „Речник на съвременния български книжовен език“ (1955 – 1959 г.), чийто първи том също обхваща думи от А до К, Е. Пернишка пише за речника на Ст. Младенов: „други два тома остават в ръкопис“ (Пернишка/Pernishka 2019: 31).

Подредбата на думите в „Българския тълковен речник“ на Ст. Младенов (по-нататък БТР) е азбучно-гнездова, както е характерно за речниците от началото на ХХ век. Кр. Чолакова отбелязва същността на този лексикографски принцип: „Речникът е съставен по азбучно-гнездовата система – заглавните думи са подредени по азбучен ред и под всяка заглавка са дадени съответните производни.“ (Чолакова/Cholakova 1978). Методът има редица предимства: „Прилагането на гнездовия принцип предоставя големи възможности за постигане на висока икономичност на лексикографското описание, както и за представяне словообразователната структура на думата.“ (Попов/Роров 2002: 311). Чрез азбучно-гнездовото подреждане речникът на Ст. Младенов представя българската лексика в системата (Чоролеева/Choroleeva 2013: 65).

Азбучно-гнездовият принцип позволява включване на извънредно голям брой производни думи. В „Очерк за Стефан Младенов“ Л. Крумова-Цветкова отбелязва огромното количество производни думи в БТР, чрез които са представени словообразователните възможности в българския език. Без да посочва конкретни примери, авторката пише, че Ст. Младенов „проявява на много места езиково творчество“ (Крумова-Цветкова/Krumova-Tsvetkova 1989: 98). За съставянето на думи от Ст. Младенов М. Чоролеева обяснява: „Стремежът към системност се изразява в запълване на свободните места в словообразователните гнезда с производни думи.“ (Чоролеева/Choroleeva 2013: 65). Производните думи са част от богатството на речника, както подчертава Д. Попов: „Голяма част от думите, с които е обогатен словникът на БТР в сравнение с речниците на Дювернуа и Геров, са също производните умалителни и увеличителни съществителни имена, умалителните прилагателни имена и наречия, абстрактните съществителни (с наставка *-ост*, *-ство* и др.), съществителни имена за означаване на лица жени (главно с наставка *-ка*) и др., с които се попълват словообразователните гнезда на основните думи.“ (Попов/Роров 2002: 293). Всъщност част от включените производни думи едва ли имат реални употреби.

Стремежът към изчерпателно представяне на производните думи се сблъсква с изискването за спазване на азбучния ред, което е посочено в предговора: „За пестене място в речника се прибират, доколкото допуска леснотата на диренето, повече думи произведени от основата на друга дума, под заглавката на тая подирната. Внимава се обаче, колкото се може, да не се разваля азбучният ред.“ (БТР/ВТР 1951: 16). Заради спазването на азбучния ред само на места е възможно представяне на словообразователните гнезда, напр. *банка, банкер, банкирин, банкирка, банкирче, банкирски, банкирство*.

В своята студия „Теоретичен анализ на лексикографските принципи на Българския тълковен речник от Стефан Младенов“ Д. Попов стига до заключението, че прилагането на азбучно-гнездовия принцип в БТР е непосредствено, което се потвърждава и от нашите наблюдения. „Една от причините за това е стремежът на авторите да не се нарушава азбучният ред на думите, поради което твърде често съответните производни не са в гнездото на думата, от която са произведени. От друга страна, между заглавката и произведените от нея думи се вмъкват по азбучен ред други думи, които нямат словообразователна връзка с първите.“ (Попов/Роров 2002: 308). Заради други думи словообразователните гнезда се разделят на няколко речникови статии, напр. между речниковите статии *боя* и *боядисам* са статиите със заглавки *боя се; бояджийница, -йски, -йство; бояджия*. Друга слабост при прилагането на азбучно-гнездовия принцип е, че на места има „неоправдано разделяне в различни гнезда на словообразователно и смислово свързани думи, което не е обусловено от азбучния ред“ (Попов/Роров 2002: 310), напр. между речниковите статии на съществителното име *игра* и на глагола *играя* е обособена речникова статия със заглавка *игравам*, в която са включени *играене, игране, играешком* и *играешким, играйка, игрален, игралец, игралица, игралище*.

Въпреки че на някои места азбучно-гнездовият принцип е нарушаван, а на други неговото прилагане е невъзможно, с този лексикографски похват се постигат два важни резултата: представяне на лексиката като система и намаляване на обема на речника чрез събиране на думите в големи речникови статии.

Прагматичната насока обаче взима превес и се стига до събиране на думи с еднакво начало в една речникова статия, което също е нарушаване на азбучно-гнездовия принцип: „Обединяването на заглавните думи (речниковите статии) в БТР по гнезда става понякога напълно механично, подчинено изцяло и само на азбучния ред, без да отразява каквито и да било словообразователни и смислови връзки между думите.“ (Попов/Роров 2002: 309). Този начин на представяне засяга най-вече глаголи с еднакви представки и думи с еднакви първи съставни части.

Направените наблюдения сочат, че азбучно-гнездовото подреждане на думите в речника на Ст. Младенов може да се детайлизира по следния начин: думите в БТР са подредени главно по азбучен ред, който на места позволява гнездово представяне, но другаде е направено формално обединяване на думи с еднакво начало (вж. също Костова/Kostova 2020).

Както и в разгледаните по-горе речници, в БТР също се използва система за съкращаване на основата или представката, напр.:

идеал |, -ец, -че, -ен, -изувам, -изирам, -изъм, -ист, -истка, -истче, -истически, -но, -ност.

за|цалувам, -цапам, -царувам, -цветя, -цвиля, -цвъртя, -цвърча, -целувам, -цедея, -ценя, -цепя.

издо|бера, -веда, -влача, -влека, -вършея, -горя.

В речника на Ст. Младенов са използвани бележките „вместо“ (вм.), „виж“ (вж.) и „сравни“ (срв.) (вж. Благоева/Blagoeva 2020: 92–93), които служат за представяне на фонетични варианти на думите или на диалектна лексика. Чрез препратките се намалява обемът на речника и се представят системните връзки на лексиката, които се отразяват и чрез включването на синоними и антоними на думите (вж. Колковска/Kolkovska 2020).

Лексикографските методи от БТР откриваме и в другите речници на Ст. Младенов: „Речник на чуждите думи“ (РЧД) от 1932 г. и „Етимологически и правописен речник“ (ЕПР) от 1941 г. В тях също се използва азбучно-гнездово подреждане, което на места е преминало във формално обединяване на думи с еднакво начало. Например в РЧД в една речникова статия е представено гнездото *тиран(ин), тиранизирам, тирания, тирански, тиранически, тиранство, тиранствувам*, в друга речникова статия са събрани думите *автобус, автогенеза, автограф*, а думите *хирургия* и *хирург* са включени в речникова статия със заглавка *хирограф*. В ЕПР откриваме гнездото *аптека, аптекар, аптекарка, аптекарски, аптекарство, аптечен*; в една речникова статия са включени *автобиография, автобиограф, автобиографически, автобус*, а в друга – *автор, авторитарен, авторитарност, авторитет, авторитетен, авторски, авторство*. За разлика от БТР, в другите два речника Ст. Младенов не използва система за съкращаване.

Както и при другите речници от началото на XX век, и в речниците на Ст. Младенов се наблюдава влияние на краесловните ерове върху азбучния ред, напр. в ръкописа на втория том на БТР в речникова статия със заглавка *мародерство* е включено съществителното *мародер*; след заглавката *разливам* са думите *разливище* и *разлив*, след заглавката *разказен* по азбучен ред са изброени *разказец, разказливост, разказлив, разказ*; в ЕПР в една статия по азбучен ред са представени думите *агрономически, агрономия, агрономъ*, но в повечето случаи краесловният ер в заглавката е пренебрегнат, напр. при *адвокатъ, адвокатин, адвокатски, адвокатство, адвокатствувам, адвокатура*, при *апетитъ, апетитен* и др.

Речникът на чуждите думи на Захари Футеков и Александър Дорич

Азбучно-гнездово подреждане на думите има и в „Речник на чуждите думи в българския език“ от 1920 г. с автори З. Футеков и А. Дорич. И в този речник от началото на XX век краесловните ерове оказват влияние на азбучния ред на думите, в резултат на което производни думи стават заглавки на речникови статии, напр. *абатиса, абатство, абатъ; адвокатлък, адвокатство, адвокатски, адвокат(ин)ъ, адвокатствувам, адвокатура, адвокатицина; автомобилен, автомобилъ; билетен, билетъ; барутхана, барутчия, барутъ; агонизирам, агония; инжектирам, инжекция*. Думите са написани изцяло, без съкращаване. В речника на Футеков и Дорич речниковите статии не са големи и съдържат само сродни думи. Няма обединяване на думи с еднакво начало, но думи с една и съща първа съставна част често са събрани в по-големи речникови статии.

Българско-английският речник на Константин Стефанов от 1914 г.

Друг речник от същия период е „Пълен българо-английски речник“ на К. Стефанов, лектор в Софийския университет (както е посочено на титулната страница). В него също е използвано азбучно-гнездово подреждане и съкращаване на основата на думите вътре в речниковите статии, напр. *академия, -микъ, -мически; агрономъ, -мия; автобиографъ, -фичен, -фически, -фия; акушеръ, -ка, -ство; анализъ, -зирамъ, -зиране, -стъ, -листика; антипатия, -тичен, -тично; аргументъ, -тация, -тирамъ; абдикирамъ, -не, -кация*. Някои словообразователни гнезда са представени в две или три статии, напр. *адвокатъ, -ски, -ство и адвокатствувам; арестантъ, -ски, арестувамъ, -не, -нъ и арестъ*. Както се вижда от примерите, краесловният ер не оказва влияние на избора на заглавки и на подредбата на думите в статиите. Използват се препратки както за препоръчване на определени думи, така и за намаляване на обема на речника, напр. *байно в бате, бакър в мед, бакшиши в подарък*. Срещат се големи речникови статии, в които са представени много примери и техният превод, но няма обединяване на заглавки с еднакви представки или първи съставни части в обща речникова статия.

Заключение

От направените наблюдения може да обобщим особеностите на лексикографските методи от началото на XX век:

1. Азбучно-гнездово подреждане на думите.
2. Използване на система за съкращаване на думите (с изключение на речника на Футеков и Дорич, а също и на ЕПР и РЧД на Ст. Младенов).
3. Обединяване на думи с еднакво начало (основа, префикс, няколко букви) в една речникова статия (само в речника на Н. Марков от 1912 г. и в БТР на Ст. Младенов).

4. Влияние на правописа (краесловните ерове) върху реда на думите (в речниците на Н. Марков от 1912 г. и на Футеков и Дорич).

5. Използване на препратки (в речника на Н. Марков от 1912 г., в БТР на Ст. Младенов, в речника на К. Стефанов).

За речниците от началото на ХХ век от изключителна важност е лексикографският параметър *обем*, или както повечето автори го определят „пестене на място“. За да се постигне по-малък обем, се използва система за съкращаване на думите и гнездово представяне на производни думи. Така макроструктурният параметър *обем* оказва силно влияние както върху медиоструктурния параметър *начин на подреждане на думите*, така и върху микроструктурния формалноезиков параметър *написане* (вж. Попова/Ророва 2015), който се реализира като изцяло или съкратено изписване на думите. Параметърът *препратки*, който се отнася към медиоструктурата и микроструктурата на речника, също е свързан с параметъра *обем*, но не е застъпен във всички разгледани речници. Микроструктурният интерпретационен параметър варира според типа на лексикографската дефиниция (вж. Попова/Ророва 2015, Благоева/Влагоева 2017) и е задължителен параметър на речниците от началото на ХХ век.

Благодарности

Авторката благодари за подкрепата на Министерството на образованието и науката на Република България по Национална научна програма „Културноисторическо наследство, национална памет и обществено развитие“, одобрена от РМС № 577 от 17 август 2018 г.

БЕЛЕЖКА / NOTE

¹ Посочваме краесловните ерове само когато те имат значение за азбучния ред на думите.

ИЗТОЧНИЦИ

Аргиров и др. 1927: *Аргиров, Ст., Ст. Младенов, А. Теодоров-Балан, Б. Цонев.*

Български тълковен речник. Том 1. Свезка 1. София, Печатница „Художник“.

БТР: *Младенов, Ст.* Български тълковен речник с оглед към народните говори. Т. 1. А – К. София, Печатница „Д. Стефанов“, 1951.

Вайганд, Дорич 1913: *Вайганд, Г., Ал. Дорич.* Българско-немски речник. Лайпциг, Ото Холце.

ЕПР: *Младенов, Ст.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен език. София, Книгоиздателство Хр. Г. Данов, 1941.

Марков 1912: *Марков, Н.* Българско-френски и френско-български джебел речник. В два тома. Първа част. Българско-френска. Лайпциг, Ото Холце.

РЧД: *Младенов, Ст.* Речник на чуждите думи в българския език с обяснения за потекло и състав. Трето изд. София, Книгоиздателство „Хемус“, 1947.

- Стефанов 1914: *Стефанов, К.* Пълен българо-английски речник. София, Издава интернационалната книжарница на Ив. х. Николов.
- Футеков, Дорич 1920: *Футеков, З., А. Дорич.* Речник на чуждите думи в българския език. София, Книгоиздателство „Глобус“.

SOURCES

- Argirov et al. 1927: *Argirov, St., St. Mladenov, A. Teodorov-Balan, B. Tsonev.* Balgarski talkoven rechnik. Tom 1. Svezka 1. Sofia, Pechatnitsa “Hudozhnik”.
- BTR: *Mladenov, St.* Balgarski talkoven rechnik s ogleđ kam narodnite govori. T. 1. A – K. Sofia, Pechatnitsa „D. Stefanov“, 1951.
- EPR: *Mladenov, St.* Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskiya knizhoven ezik. Sofia, Knigoizdatelstvo Hr. G. Danov, 1941.
- Futekov, Dorich 1920: *Futekov, Z., A. Dorich.* Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik. Sofia, Knigoizdatelstvo “Globus”.
- Markov 1912: *Markov, N.* Balgarsko-frenski i frensko-balgarski dzheben rechnik. V dva toma. Parva chast. Balgarsko-frenska. Leipzig, Otto Holtze’s Nachfolger.
- RCHD: *Mladenov, St.* Rechnik na chuzhdite dumi v balgarskiya ezik s obyasneniya za poteklo i sastav. Treto izd. Sofia, Knigoizdatelstvo “Hemus”, 1947.
- Stefanov 1914: *Stefanov, K.* Palen balgaro-angliyski rechnik. Sofia, Izdava internatsionalnata knizharnitsa na Iv. h. Nikolov.
- Weigand, Doritsch 1913: *Weigand, G., A. Doritsch.* Bulgarisch-Deutsches Wörterbuch. Leipzig, Otto Holtze’s Nachfolger.

ЛИТЕРАТУРА

- Александрова 2020: *Александрова, М.* Густав Вайганд и балканското езикознание. София, УИ „Св. Климент Охридски“.
- Аргиров и др. 1920: *Аргиров, Ст., Ст. Младенов, А. Теодоров, Б. Цонев.* 25 думи за български тълковен речник. София, Държавна печатница.
- Благоева 2017: *Благоева, Д.* Проблеми на славянската тълковна неография. – В: *Лексикология и лексикография славянских языков.* Москва, Лексрус, с. 15–38.
- Благоева 2020: *Благоева, Д.* Начини за семантизация на лексиката в непубликувания втори том на „Български тълковен речник“ от Стефан Младенов. – В: *Българският език – исторически и съвременни аспекти. Сборник в чест на 140 години от рождението на акад. Стефан Младенов.* София, Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, с. 89–103.
- Гринеv-Гринеvич 2009: *Гринеv-Гринеvич, С. В.* Введение в терминографию. Как просто и легко составить словарь. Москва, Либроком.
- Караулов 1981: *Караулов, Ю. Н.* Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка. Москва, Наука.
- Колковска 2020: *Колковска, С.* Представяне на системните отношения в „Български тълковен речник с оглед към народните говори“. – В: *Българският език – исторически и съвременни аспекти. Сборник в чест на 140 години от рождението на акад. Стефан Младенов.* София, Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, с. 104–113.

- Костова 2017: *Костова, Н.* За българско-френския речник на Нестор Марков от 1912 г. – В: *Нестор Марков и неговият принос в лексикографията и образованието. Доклади от Юбилейната научна сесия по случай 180 години от рождението на Нестор Марков.* София, ИК „Силует“, с. 115–127.
- Костова 2020: *Костова, Н.* За азбучно-гнездовия принцип и представянето на глаголите в „Български тълковен речник с оглед към народните говори“ на Стефан Младенов. – В: *Българският език – исторически и съвременни аспекти. Сборник в чест на 140 години от рождението на акад. Стефан Младенов.* София, Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, с. 114–125.
- Крумова-Цветкова 1989: *Крумова-Цветкова, Л.* Очерк за Стефан Младенов. София, УИ „Св. Климент Охридски“.
- Липовска 2009: *Липовска, А.* Русско-болгарска лексикография: традиции и тенденции развития. София, УИ „Св. Климент Охридски“.
- Пернишка 2019: *Пернишка, Е.* БАН и неизчерпаемият свят на българските речници. – *Наука*, № 4, с. 30–33.
- Попов 2002: *Попов, Д.* Теоретичен анализ на лексикографските принципи на Българския тълковен речник от Стефан Младенов. – В: *Българско езикознание. Т. 3. Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография.* София, АИ „Проф. Марин Дринов“, с. 285–350.
- Попова 2015: *Попова М.* Терминографски параметри. – В: *За словото – нови търсения и подходи. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Е. Пернишка.* София, Изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 213–221.
- Чолакова 1978: *Чолакова, Кр.* Българската лексикография в миналото и днес. – В: *Въпроси на българската лексикология.* София, Народна просвета, с. 159–179.
- Чоролеева 2013: *Чоролеева, М.* История и современное состояние болгарской лексикографии. – В: *Славянская лексикография.* Москва, Азбуковник, с. 61–90.

REFERENCES

- Aleksandrova 2020: *Aleksandrova, M.* Gustav Weigand i balkanskoto ezikoznanie. Sofia, UI “Sv. Kliment Ohridski”.
- Argirov et al. 1920: *Argirov, St., St. Mladenov, A. Teodorov, B. Tsonev.* 25 dumii za balgarski talkoven rechnik. Sofia, Darzhavna pechatnitsa.
- Blagoeva 2017: *Blagoeva, D.* Problemi na slavyanskata talkovna neografiya. – In: *Leksikologija i leksikografija slavjanskih jazykov.* Moskva, Leksrus, s. 15–38.
- Blagoeva 2020: *Blagoeva, D.* Nachini za semantizatsiya na leksikata v nepublikuvaniya vtori tom na “Balgarski talkoven rechnik” ot Stefan Mladenov. – In: *Balgarskiyat ezik – istoricheski i savremenni aspekti. Sbornik v chest na 140 godini ot rozhdenieto na akad. Stefan Mladenov.* Sofia, Institut za balgarski ezik “Prof. L. Andreychin”, s. 89–103.
- Grinev-Grinevich 2009: *Grinev-Grinevich, S. V.* Vvedenie v terminografiju. Kak prosto i legko sostavit' slovar'. Moskva, Librokom.

- Karaulov 1981: *Karaulov, Ju. N.* Lingvisticheskoe konstruirovaniye i tezaurus literaturnogoazyka. Moskva, Nauka.
- Kolkovska 2020: *Kolkovska, S.* Predstavayane na sistemnite otnosheniya v „Balgarski talkoven rechnik s ogled kam narodnite govori“. – In: *Balgarskiyat ezik – istoricheski i savremenni aspekti. Sbornik v chest na 140 godini ot rozhdenieto na akad. Stefan Mladenov.* Sofia, Institut za balgarski ezik “Prof. L. Andreychin”, s. 104–113.
- Kostova 2017: *Kostova, N.* Za balgarsko-frenskiya rechnik na Nestor Markov ot 1912 g. – In: *Nestor Markov i negoviyat prinos v leksikografiyata i obrazovaniето. Dokladi ot Yubileynata nauchna sesiya po sluchay 180 godini ot rozhdenieto na Nestor Markov.* Sofia, IK “Siluet”, s. 115–127.
- Kostova 2020: *Kostova, N.* Za azbuchno-gnezdoviya printsip i predstavyaneto na glagolite v “Balgarski talkoven rechnik s ogled kam narodnite govori” na Stefan Mladenov. – In: *Balgarskiyat ezik – istoricheski i savremenni aspekti. Sbornik v chest na 140 godini ot rozhdenieto na akad. Stefan Mladenov.* Sofia, Institut za balgarski ezik “Prof. L. Andreychin”, s. 114–125.
- Krumova-Tsvetkova 1989: *Krumova-Tsvetkova, L.* Ocherk za Stefan Mladenov. Sofia, UI “Sv. Kliment Ohridski”.
- Lipovska 2009: *Lipovska, A.* Russko-bolgarskaja leksikografija: tradicii i tendencii razvitiya Sofia, UI “Sv. Kliment Ohridski”.
- Pernishka 2019: *Pernishka, E.* BAN i neizcherpaemiyat svyat na balgarskite rechnitsi. – *Nauka, № 4*, s. 30–33.
- Popov 2002: *Popov, D.* Teoretichen analiz na leksikografските printsiпи na Balgarskiya talkoven rechnik ot Stefan Mladenov. – In: *Balgarsko ezikoznanie. T. 3. Problemi na balgarskata leksikologiya, frazeologiya i leksikografiya.* Sofia, AI “Prof. Marin Drinov”, s. 285–350.
- Popova 2015: *Popova, M.* Terminografski parametri. – In: *Za slovoto – novi tar-seniya i podhodi. Yubileen sbornik v chest na chl.-kor. prof. d.f.n. E. Pernishka.* Sofia, Izd. na BAN “Prof. Marin Drinov”, s. 213–221.
- Cholakova 1978: *Cholakova, Kr.* Balgarskata leksikografiya v minaloto i dnes. – In: *Vaproси na balgarskata leksikologiya.* Sofia, Narodna prosveta, s. 159–179.
- Choroleeva 2013: *Choroleeva, M.* Istorija i sovremennoe sostojanie bolgarskoj leksikografii. – In: *Slavjanskaja leksikografija.* Moskva, Azbukovnik, s. 61–90.

✉ Доц. д-р Надежда Костова

Секция за българска лексикология и лексикография
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113, София, България

✉ Assoc. Prof. Nadezhda Kostova, PhD
Department of Bulgarian Lexicology and Lexicography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, Sofia 1113, Bulgaria